

63.3

B-53

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ІСТОРІЯ

ВИПУСК I

Івано-Франківськ

• 1998

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ

**ВІСНИК
ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**ІСТОРІЯ
ВИПУСК 1**

НБ ІІУС

621270

621270 Іст

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
"ПЛАЙ"
1998**

37. Koko E. Wolni z wolnymi. PPS wobec kwestii ukraińskiej w latach 1918-1925.- Gdansk, 1991.

38. Partyka. A. Polskie koncepcje autonomii Galicji Wschodniej w latach 1919-1922 // Studia Historyczne (dalej cyt.: SH).- 1976.- № 4.

39. liwa M. Kwestia narodowo ciowa. w publicystyce i programach socja-listyw polskich w okresie Drugiej Rzeczypospolitej // DH - 1983.- № 1-2.

40. liwa M. Poglady M.Niedziaikowskiego na kwestie ustroju politycznego h Polski w latach 1918-1921 // SH.- 1979.- №1.

41. Werschler I. Stanowisko T.Hoiywki wobec kwestii mniejszo ci slowiackich w Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1927) // DN.- 1980.- № 4.

A critical situation of the Ukrainian issue in Poland and an illegal status of East Halychyna called forth the autonomous solution of the problem. The draft law worked out by M. Nedzialovsky made a provision for East Halychyna's territorial autonomy followed by its further expansion in Volyn and South Polissya. A heated and tense controversy between the Polish party of Socialists and its East Halychian Regional Organization on the issue of type, border and prerogatives of the autonomy brought out the Polish-Ukrainian antagonism as complex and deep, and consequent realization of the state assimilation conception as impossible.

І.Я. Райківський

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ В ЗУНР (ЛИСТОПАД 1918 РОКУ–ЛИПЕНЬ 1919 РОКУ)

Суспільно-політичне життя галицьких українців під владою Австро-Угорської монархії характеризувалося наявністю спектру партій, в якому помітне місце займала Українська соціал-демократична партія (УСДП)¹, що виступала за утвердження незалежної соборної Української соціалістичної

¹ УСДП була утворена у вересні 1899 р., на початку оформлення партійно-політичної системи українського суспільства в Галичині.

держави і обстоювала ненасильницькі, мирні засоби для досягнення своєї мети. У зв'язку з поразкою Австро-Угорщини в першій світовій війні та посиленням відцентрових тенденцій в імперії, з'явилися передумови для реалізації національно-визвольних прагнень. 18 жовтня 1918 р. українська парламентська репрезентація скликала у Львові нараду, на якій, було утворено Українську національну раду (УНРаду) – політичне представництво українського народу в Австро-Угорщині. До неї увійшли депутати Австрійського парламенту, галицького й буковинського сеймів, а також по три представники від політичних партій Галичини й Буковини, всього – близько 90 чоловік. УСДП делегувала до УНРади 7 членів: чотири з Галичини (парламентський посол С.Вітик, М.Ганкевич, О.Крупа, А.Чернецький) і три з Буковини (Г.Андріяшук, О.Безпалко, В.Сороневич)[1, с.1].

На першому засіданні УНРади, що затягнулося з вечора 18 жовтня до 4 години ранку 19 жовтня, більшість була за створення Західноукраїнської держави, хоч існувала на сході Українська держава, очолена гетьманом П.Скоропадським. 19 жовтня Є. Петрушевич на зборах Національної конституанти у Львові проголосив це рішення, що мотивувалося, насамперед, міжнародними обставинами, підтримкою США права народів Австро-Угорщини на самовизначення. З опозиційною заявою від імені УСДП виступив М.Ганкевич, який домагався негайної злуки "усіх українських земель – між іншими українських земель Австро-Угорської держави – в одну державу". Крім того, УСДП обстоювала демократичні вибори до парламенту – Українського національного сейму, проведення соціальних реформ, вільний розвиток культури національних меншин і допущення Української держави на післявоєнну світову мирну конференцію[2, с.1]. Соціал-демократи зажадали обговорення заяви М.Ганкевича, проти чого висловився головуючий на зборах Є.Петрушевич, підтриманий більшістю націонал-демократів і радикалів. За словами К.Целевича, "счинився такий крик, що всяка дискусія була неможлива"[3, с.9]. Соціал-демократам фактично довелося вийти з УНРади[4, с.86].

Після засідання Конституанти в Будинку українських залізничників у Львові відбулася конференція УСДП за участю діячів інших крайових партій і наддніпрянських українців.

За пропозицією Л.Ганкевича, учасники конференції одностайно ухвалили постанову, яка закликала утворювати "комітети об'єднання всіх українських земель" і направити делегацію до Києва для проголошення злуки, а про своє рішення інформувати соціал-демократію всього світу [2, с.2]. 20 жовтня С.Вітик на політичній маніфестації у Львові домагався "не тільки проголошення нашої держави, але також негайної її сполуки з Придніпрянською Україною"[5, с.6]. Отже, всупереч ухвалі УНРади, УСДП послідовно виступала прибічницею негайного возз'єднання всіх українських земель – південно-західної України з Наддніпрянською – в незалежній державі. Партія критично оцінювала режим П.Скоропадського й орієнтувалася на українські соціалістичні партії Наддніпрянщини, які утворили Директорію. Наприкінці жовтня 1918 р. в Києві відбулася зустріч між партійною делегацією та лідером антигетьманської опозиції В. Винниченком [6, с.29]. Він, за словами А.Чернецького "дав галичанам вказівки проголосити злуку з Українською Народною Республікою (УНР)" [7, с.43].

Тим часом загострилися українсько-польські стосунки у зв'язку з тим, що польська сторона відкрито висловлювала свої претензії на Східну Галичину. Щоб відвернути назріваючий польсько-український конфлікт, М.Ганкевич 31 жовтня 1918 р. написав листа до відомого польського соціаліста І.Дашинського, в якому закликав, поки ще не пізно, до порозуміння між народами. Очевидно, що УСДП мала надії на підтримку польських соціалістів у справедливому розв'язанні українського питання. Лист М.Ганкевича був розглянутий на засіданні виконавчого Польської партії соціал-демократичної (ППСД) 1-2 листопада, яке вирішило для переговорів делегувати своїх представників до Львова [8, с.16].

У цей вирішальний момент, коли 1 листопада 1918 р. владу в краї перейняла УНРада, українські соціал-демократи взяли активну участь у національно-демократичній революції. Так, у перші ж дні збройного виступу загинув член Львівського партійного комітету М.Голубець, а відомі діячі УСДП Є.Гуцайло і В.Старосольський потрапили в полон до поляків [2, с.2]. За влучною характеристикою М.Стахіва, "провідники усіх партій... відсували на другий план усе те,

що їх ділило, щоб утримати солідарність в обороні спільного національно-державного інтересу"[9, с.39].

Незважаючи на ідейні розбіжності з проводом УНРади, УСДП підтримала утворення на уламках Австро-Угорщини Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), виявила поступливість і пішла на компроміс у процесі формування органів державної влади. Партія не лише проголосила заяву про повернення до УНРади, а й увійшла до першого уряду ЗУНР – Державного секретаріату, очолюваного соціал-демократом К.Левицьким (А.Чернецький став державним секретарем праці й суспільної опіки, а М.Парфанович – заступником секретаря шляхів) [7, с.47]. Соціал-демократи розгорнули діяльність у місцевих адміністративних органах ЗУНР. Зокрема, С.Вітик був головою, а І.Калинович – секретарем повітової УНРади в Дрогобичі [10, с.4]. О.Устияновичу було доручено вести "справи робітництва" в Станіславській повітій УНРади [11, с.128, 129]. Отже, УСДП виразно продемонструвала свій національний патріотизм і виступила з державницьких позицій.

Все ж УСДП сподівалася на солідарність усього галицького пролетаріату в боротьбі за свої національні й соціальні права. Так, у відозві виконавчого комітету УСДП Галичини й Буковини "До робітників м. Львова" від 5 листопада 1918 р. підкреслювалося: "Український нарід... утворив свою державу. Завданням українських, польських та жидівських робітників нашого краю є тепер ввести в життя свої найбільші... пролетарські домагання" [12, с.3].

Однак на початку листопада 1918 р. ЗУНР була втягнута у тривалий польсько-український конфлікт і не змогла поширити свою владу на всю Східну Галичину. Війна поділила УСДП на дві частини: одна з них діяла на території ЗУНР, столицею якої був Станіслав, а інша опинилася під польською окупацією з центрами партійної діяльності у Перемишлі та Львові. Л.Ганкевич, один із лідерів УСДП, стверджував, що партія, "хоч розбита була тодішніми стратегічними лініями на два табори, які не могли бути в злуці, все ж таки проявляла замітну діяльність і брала живу участь в будівництві нашої державности... докладаючи всіх зусиль, щоби на Україні був заведений справжній демократичний мир і порядок" [6, с.31].

У свою чергу, польські соціалісти очолили уряд у період становлення Другої Речі Посполитої, підтримали політику анексії східгалицьких територій Польщею (І.Дашинський, Є.Морачевський). "Перші, що виступили проти українського робітництва – це дотеперішні наші співтовариші, польське робітництво, і то, на жаль, з братньою ППСД", – робив висновок орган УСДП "Українська робітничка газета"[13, с.3]. У газеті "Червоний прапор" УСДП дорікала польським соціалістам за те, що "йдуть проти нас, називають кожний нас виступ в обороні прав українського народу націоналізмом, шовінізмом"[14, с.3]. За свідченням Л.Ганкевича, УСДП ще з кінця жовтня 1918 р. порвала стосунки з польськими соціалістами[15, с.3]. Польсько-українська війна з усім трагізмом продемонструвала ілюзорність тези про інтернаціональну солідарність робітництва в боротьбі за соціалістичні ідеали.

В єдиному таборі галицько-українських партій УСДП відстоювала об'єднання ЗУНР з Наддніпрянською Україною, в якій до влади у грудні 1918 р. прийшла Директорія, що відновила УНР. Перша сесія розширеної УНРади 3 січня 1919 р. у Станіславі одностайно прийняла рішення про злуку, зачитане соціал-демократом С.Вітиком. Водночас соціал-демократи підтримали кандидатуру Є.Петрушевича, який був обраний президентом ЗУНР (лише по одному голосу отримали С.Вітик і С.Голубович)[4, с.104]. УНРада після виступу президента, згадував відомий діяч ЗУНР Л.Цегельський, "єдиними устами і єдиним серцем" заспівала національний гімн "Ще не вмерла Україна"[16, с.219]. 4 січня С.Вітика обрано членом Виділу УНРади – колективного голови ЗУНР, а також одним із чотирьох заступників Є.Петрушевича[9, с.69]. С.Вітик був головою Трудового конгресу в Києві, на якому ратифіковано злуку ЗУНР і УНР від 22 січня 1919 р. ЗУНР дістала нову назву – Західна Область УНР(ЗОУНР), а перший уряд УНР очолював діяч Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) В.Чехівський.

У зв'язку з проголошенням об'єднання, УСДП вперше відкрито заявила про опозицію до УНРади і Державного секретаріату ЗОУНР, що зберегли свої повноваження до скликання Всеукраїнських установчих зборів. Водночас УСДП

вже на початку 1919 р. відмовилася взяти участь в уряді С.Голубовича[9, с.70,71]. Член делегації ЗУНР, направленої для юридичного оформлення злуки, С.Вітик "від самого приїзду до Києва", за словами Л.Цегельського, стверджував, що "Західна Україна має негайно увійти в склад зцентралізованої УНР без застережень, зрікаючися своєї автономії,... а признаючи безпосередню та беззастережну владу уряду Директорії". УНРаду і галицький уряд він уважав за "реакційні, буржуазні"[16, с.260]. Зрозуміло, що УСДП підтримувала діяльність соціалістичного, ідейно близького уряду УНР, сподіваючись, за влучним висловом М.Стахіва, "при соціалістичнім уряді в Києві... свого рішального впливу в краї після переведення централізації"[9, с.113]. Увечері 22 січня 1919 р., на спільному урочистому засіданні уряду Директорії УНР та президії делегації УНРади, С.Вітик домагався, щоб "був утворений спільний уряд у Києві"[9, с.113-114].

Галицька УСДП зав'язала тісні стосунки з УСДРП Наддніпрянщини. З цією метою Головна управа УСДП вже наприкінці листопада 1918 р. делегувала О.Безпалка до Києва[17, с.2]. VI конгрес УСДРП 10-12 січня 1919 р. у Києві прийняв "Резолюцію про об'єднання українських соціал-демократичних партій Українських Народних Республік Східної і Західної". Виходячи з факту злуки "Українських Республік та усунення між ними державних кордонів, які ставили між обома українськими соціал-демократіями великі перепони до спільної роботи", відзначалося у резолюції, конгрес "вважає необхідним негайне об'єднання" УСДРП з УСДП "у формі повного злиття", котру Центральний Комітет (ЦК) мав "представити на затвердження найближчого партійного конгресу". ЦК УСДРП отримав вказівку "увійти в найтісніші зносини" з УСДП колишньої Австро-Угорщини[18, с.2]. Щоправда, за спогадом І.Мазепи, наддніпрянського соціал-демократа, а з серпня 1919 р. – голови уряду УНР, делеговані на цей конгрес від УСДП С.Вітик, О.Безпалко і Р.Яросевич "приїхали в Київ, коли з'їзд вже закінчив свої наради"[19, с.77]. Незважаючи на запізнення, галичанин С.Вітик та О.Безпалко з Буковини увійшли до складу об'єданого ЦК партії[20, с.261]. Головування С.Вітика на Трудовому конгресі стало

можливим завдяки підтримці наддніпрянських соціал-демократів. Л.Цегельський вважав, що "була це очевидна маніфестація єдності українських соціалістів"[16, с.263]. Отже, УСДП першою з політичних партій ЗУНР пішла на злуку з ідейно близькою партією в Наддніпрянській Україні, але через зовнішні чинники об'єднавчий процес не був завершений.

На перешкоді дійсному об'єднанню Української держави стала агресія Польщі, Радянської Росії та Добровольчої армії генерала А.Денікіна. Через воєнні дії не вдалося скликати Всеукраїнські установчі збори, які мали остаточно вирішити справу взаємин обох частин УНР, і в державі далі існували два уряди, дві політики.

Вже з лютого 1919 р. у суспільно-політичному житті ЗОУНР нарастають кризові явища, що було пов'язано, насамперед, із погіршенням матеріальних умов життя народу через суцільне знищення краю в ході першої світової та польсько-української війни. Становище ускладнювалося зовнішньо-політичними обставинами, зокрема підтримкою Польщі країнами Антанти і невдачами на польсько-українському фронті, поразкою військ Директорії та захопленням Наддніпрянщини більшовицькими військами, а також утвердженням у сусідній Угорщині радянської влади наприкінці березня 1919 р. Поступово посилювалась ліва опозиція до уряду, а навесні 1919 р. в ЗОУНР навіть виникла нестабільна ситуація[21, с.147,148].

У цих умовах УСДП перейшла в опозицію до УНРади і уряду ЗОУНР. Соціал-демократична фракція налічувала півтора десятка чоловік серед 150 депутатів[22, с.431-433], дві третини з яких становили націонал-демократи. Політику УСДП на парламентській арені визначали голова партії (з 1914 р.) В.Темницький, О.Безпалко, С.Вітик та О.Устиянович. Соціал-демократи засуджували діяльність Державного секретаріату, яка, на їх думку, "не змінила в нічому внутрішній лад в дусі правдивого демократизму", тому що "правительство роз'єдналось з народними масами... і пішло цілком під диктат Антанти"[23, с.5]. В.Темницький прямо заявив в УНРаді, що УСДП "готова взяти участь в правительстві, але тільки тоді, як ліві елементи матимуть більшість"[24, с.2].

УСДП виступала проти орієнтації на "буржуазну" Антанту, обстоювала підписання мирної угоди між УНР і Радянською Росією. Щоправда, ставлення УСДП до політики більшовиків на Україні було в цілому негативним. "Україна веде і буде вести війну... з московським більшовизмом, – писав "Дрогобицький листок", – бо він є ворогом... самостійної Української держави"[25, с.1]. Газета УСДП "Наша мета" стверджувала, що більшовизм послаблював "соціал-демократію, яка стремить до реформи дорогою демократизму. опертого на волі широких мас"[26, с.1].

Можливо, УСДП, усвідомлюючи загрозу для України з боку Радянської Росії, домагалась підписання договору з більшовиками швидше з тактичних міркувань, як альтернативи до політики С.Голубовича. Про це, зокрема, свідчить орієнтація В.Темницького – міністра закордонних справ УНР з квітня по серпень 1919 р. – на держави Антанти [27, с.129]. Загалом УСДП виступала в якості парламентської лівої, соціалістичної опозиції до уряду ЗОУНР. В.Темницький сказав на засіданні УНРади 28 березня 1919 р.: "Наша політика мусить йти наліво, наліво і ще раз наліво"[28, с.4]. За словами газети УСДП "Вперед" у Львові, до "нового світа є лише одна-однісінька дорога: наліво!"[29, с.1,2].

УСДП стала єдиною парламентською партією в ЗОУНР, яка перебувала в опозиції до Державного секретаріату. Щоб здійснювати політичний тиск на уряд, соціал-демократи ініціювали створення легальної опозиційної організації – Селянсько-робітничого союзу (СРС). Головою СРС був маловідомий до того в політичному житті Д.Дем'янчук, а його заступником – робітник-залізничник соціал-демократ Є.Оліярник. Д.Дем'янчук писав у спогадах, що члени УСДП "були співтворцями СРС, особливо станіславські залізничники..."[30, с.290]. 1 січня 1919 р. вийшов друком перший номер газети СРС "Республіканець", яка з кожним номером все різкіше виступала проти політики уряду ЗОУНР. Так, спочатку газета закликала галицький уряд негайно здійснити "аграрну та соціальну реформу", поки "невдоволений народ не вхопиться до боротьби з дотеперішнім ладом"[31, с.3], але з березня 1919 р. вона вже ставила ліворадикальні вимоги

повалення існуючої влади. У газеті відкрито писалося: "Ми скинули із себе національну неволю, ми мусимо оцінути... неволю соціальну"[32, с.3]. Різно критично оцінювалася діяльність провідних галицьких партій – УНДП (з березня 1919 р. перейменована в Українську народно-трудова партію (УНТП) і УРП. Зокрема, орган СРС відзначав, що "під ім'я "трудовик" підшиваються всякі політичні бандити та соціальні п'явки..."[33, с.2].

Конференція повітових представників СРС, яка відбулася 16 лютого 1919 р. у Станіславі, прийняла програму й статут Союзу. Засідання пройшло під проводом соціал-демократів: О.Устиянович був обраний головою, а О.Безпалко проголосив політичну доповідь. Учасники конференції висловили підтримку Директорії УНР, котра здійснювала заходи "в напрямку початкової соціалістичної перебудови". Натомість діяльність уряду ЗОУНР охарактеризовано в доповіді як "політикування гуртка людей", щоб "тільки оправдати своє вороже становище до злуки"[4, с.1,3]. Програма Союзу містила вимоги УСДП про створення єдиної Української соціалістичної держави, обґрунтувала засади, на яких будуватиметься соціалістичне суспільство. До складу СРС мав змогу увійти "кождий українець" після 20 років, який "не жие з визиску"[35, с.73].

Отже, СРС було створено як національну політичну організацію українських селян і робітників. М.Стахів справедливо зауважив, що це був своєрідний "опозиційний центр невдоволених" у ЗОУНР, навколо якого гуртувались усі ліві елементи, включаючи комуністів[36, с.98]. Показово, що саме конференція СРС 16 лютого 1919 р., за свідченням Д.Дем'янчука, дала поштовх для утворення Комуністичної партії Східної Галичини, куди увійшли ліворадикальні сили[30, с.82,83,351]. УСДП фактично визначала політику СРС, але не мала виключного впливу на Союз і критично ставилася до ліворадикалізму. Так, газета УСДП "Воля" писала, що "Республіканець" не був "органом партійним, а наші товариші не працювали цілком в тім органі"[37, с.4]. Визнавши, що друкований орган СРС "є заступником селянських і робітничих мас", "Вперед" водночас висловлювала обурення: "Чому уділ робітника і селянина в формуванні держави

має бути революційним актом... клич клясовости... – сліпим"[38, с.2]. Д.Дем'янчук навіть висловив думку, що коли б ЗУНР "проіснувала довше, то, певно, офіційна частина соцдемократії була би відкололася від СРС..."[30, с.293]. Союз не виробив чіткої політичної платформи, а ультрареволюційні заклики, за влучною характеристикою С.Ярославина, були "тільки демагогічними засобами, щоб повалити дотеперішній уряд і самому перебрати владу в Галичині"[4, с.39]. Водночас СРС підтримували соціалістичні партії Наддніпрянської України, які були в УНР при владі[4, с.39].

З метою розробки курсу УСДП в умовах загострення суспільно-політичних відносин у ЗОУНР, а також у складних зовнішньополітичних обставинах, партія скликала 28-29 березня 1919 р. в Станіславі крайову конференцію. На засідання прибули 127 делегатів і 29 гостей, у т.ч. й голова СРС Д.Дем'янчук. Через військовий стан на з'явилися делеговані ЦК УСДРП І.Романченко та П.Феденко[39, с.116]. В.Темницький виступив з політичною доповіддю, в якій він охарактеризував суть історичного моменту як боротьбу "двох світів" – "імперіалізму" та "демократії", що уособлювали відповідно Антанта і держави Центрально-Східної Європи. Підтримавши "тріумфальний похід демократичного, визвольного руху й соціальної революції", доповідач визнав, що російський більшовизм "під покришкою насаджування соціалізму ограбує Україну", а тому він висловився за "припинення війни проти большевиків на основі визнання повної самостійности та суверенности УНР". Містилася критика уряду ЗОУНР, який продовжував "внутрішню політику колишньої феодально-бюрократичної Австрії" і не здійснював широкі соціальні реформи на користь "робочих мас"[40, с.7,8]. О. Безпалко доповідав про тактику УСДП, але друковані матеріали конференції "з тактичних причин" не розкривають зміст його виступу. За свідченням Л.Ганкевича, він сказав про дотримання УСДП "одноцільного фронту з іншими партіями"[6, с.32]. Ймовірно, однак, що у виступі йшлося про опозиційність соціал-демократів до УНТП і УРП на ґрунті парламентської демократії.

Конференція намітила першочергові плани реформування суспільства в соціалістичному напрямку. Так, М.Вітошин-

ський домагався перекласти тягар податків на капіталістів, які призвели до виникнення світової війни, а також на "спекулянтів", що скористатися "із загальної анархії і соціальної революції та награбили чимало гроша". Крім того, передбачалося оподаткувати дезертирів з української армії. У виступі О.Безпалка містилася вимога конфіскації великої земельної власності без викупу, ведення "спілкової господарки". "Ми, соціал-демократи, — заявляв доповідач, — стремимо до усупільнення всіх средств продукції", а "справу обмеження приватної власности" на землю мав вирішити майбутній сейм ЗОУНР. О.Устиянович домагався демократизації Української Галицької армії (УГА), зокрема "кращого трактування мужви (жовнірів)", "знесення всяких привілеїв і ознак у старшин" тощо, а після війни постійну армію мала замінити народна міліція. Він виступив за оподаткування націй, що "не виконують військові повинности в українській армії", обстоював націоналізацію залізниць, покращення руху поїздів та ін. Р.Скибінський висловив потребу негайного проведення виборів до сейму ЗОУНР, тому що УНРада і повітові національні ради не виражали "волі трудових мас нашого народу". Ці вибори передбачалося провести на основі демократичного закону, прийнятого УНРадою. О.Крутії і Р.Скибінський обґрунтували вимоги УСДП у боротьбі за права трудящих: встановлення 8-годинного робочого дня, робітничого контролю на підприємствах, пенсій у випадку непрацездатності, допомоги по безробіттю. Конференція підкреслила необхідність більш "тісної злуки УСДП ЗОУНР з ЦК УСДРП Наддніпрянської України".

Вважаючи, що поки "робітник темний, не будуть для нього досяжними високі ідеї соціалізму", І.Калинович звернув увагу на активізацію видавничої діяльності УСДП. Тому було вирішено організувати видання партійного часопису і "соціалістичної бібліотеки". Останній виступ О.Безпалка був присвячений "реорганізації шкільництва по думці сучасних соціальних реформ", щоб "навчання і виховання у всіх школах велось в соціалістичному дусі". Голова конференції Р.Яросевич, закриваючи засідання, підкреслив, що делегати проявили одностайність і цікавилися, насамперед, "соціальною боротьбою, яку видвигнула революція"[40, с.8-

15]. Отже на березневій конференції 1919 р. УСДП накреслила програму боротьби за владу в єдиній Українській державі лівих, соціалістичних сил, що була розрахована на перспективу і мала розгортатися мирним, парламентським шляхом.

Кульмінаційною точкою протистояння між лівою опозицією та урядом ЗОУНР став скликаний керівництвом СРС Селянсько-робітничий з'їзд, який відбувся 30-31 березня 1919 р. у Станіславі. На нього прибуло близько 1200 делегатів від 33 повітів Галичини. Напередодні засідання, згадував Д.Дем'янчук, поширювалася чутка, нібито з'їзд — це "організація перевороту, початок революції"[30, с.132]. На самому з'їзді, однак, ініціативу захопили соціал-демократи, зокрема Р.Яросевич, що був обраний головою, а також О.Безпалко, який у своїй доповіді обґрунтував політичну платформу партійної конференції УСДП[41, с.2,3]. Водночас поставлено вимоги, по-перше, кооптації до УНРади 61 делегата з'їзду СРС як "заступників малоземельних і безземельних селян та робітників", по-друге, з'їзд звернувся до уряду Радянської Росії із закликом негайно "припинити грабіжницьку війну проти України... і увійти в порозуміння з українськими соціалістичними партіями для забезпечення соціалістичного устрою на Україні". Щоб зав'язати "тісні зносини з українським радянським правительством", передбачалося делегувати трьох представників СРС до Києва. Учасники засідання прийняли ряд резолюцій, зокрема в політичному, земельному і робітничому питаннях, які ухвалено одностайно, за винятком одного голосу проти аграрного закону Директорії. У резолюції з'їзду було сказано, що з огляду "на тяжкі міжнародні відносини нашого народу" треба "парламентарним способом дійти до впливу" на УНРаду і уряд ЗОУНР[42, с.1-3]. Отже, на з'їзді СРС перемогла поміркована лінія соціал-демократів. Попри ультраревольційні заклики до створення єдиного пролетарського фронту, щоб "якнайскоріше повалити нелюдське панування капіталізму"[42, с.3], керівництво СРС не зважалося на більш рішучі дії через критичне становище на фронті.

1-3 квітня на засіданнях УНРади фракція УСДП підтримала

ухвали з'їзду СРС. О.Безпалко переконував, що "з'їзд був висловом того невдоволення що є в народі", яке "виявляється в легальних формах", треба піти на поступки СРС і послабити ґрунт для ліворадикальних елементів[43, с.2]. В.Темницький зачитав відповідну декларацію соціал-демократичної фракції[44, с.2]. Проте УНРада відхилила домагання СРС, після чого нарада діячів Союзу 3 квітня створила виконавчий комітет для реалізації ухвали з'їзду на чолі з Д.Дем'янчуком (заступник – соціал-демократ Є.Оліярник)[45, с.3]. Незважаючи на ультраревольційну риторику, комітет не пішов на відкрите протиборство з УНРадою. Декларація комітету закликала "увесь трудовий нарід до заховання спокою і порядку в ЗУОНР", передусім, "до якнайбільшої праці для скріплення українського війська"[41, с.1]. У свою чергу, УНРада задовольнила ряд вимог СРС у квітні 1919 р., проголосивши закони про 8-годинний робочий день, щорічне святкування 1 Травня як "свята трудового люду", вибори до сейму ЗОУНР, а також тимчасовий закон про земельну реформу [21, с.146,149].

Вплив УСДП на маси все посилювався у зв'язку з полівинням суспільно-політичних настроїв у ЗОУНР. Націонал-демократ Л.Цегельський, член уряду ЗОУНР, змушений був визнати, що соціал-демократи "тримали нафтовий (Дрогобицько-Бориславський. – І.Р.) район у своїй силі", тут "все було по-їхньому"[16, с.184]. УСДП організувала профспілковий рух українського робітництва, особливо виділялася крайова профспілка залізничників у Станіславі на чолі з О.Устияновичем, а доказом її сили була купівля власного будинку[46, с. 43]. 27 квітня 1919 р. партія почала видавати щотижневу газету "Воля" під редакцією Р.Яросевича в Станіславі.

Вихована в традиціях австрійської парламентської системи, незважаючи на опозицію урядових чинників ЗОУНР, УСДП різко виступала проти ліворадикальних спроб повалення Державного секретаріату. Засудивши повстання у Дрогобичі 14-15 квітня 1919 р., "Дрогобицький листок" писав, що його організували "несовісні, а по части нерозважні одиниці"[47, с.7]. Газета підкреслювала необхідність "об'єднання всіх суспільних клас і партій під теперішню грізну хвилю..."[48, с.2].

І.Я.Райківський. Діяльність української соціал-демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 року – липень 1919 року)

З огляду на загрозові зовнішньополітичні обставини весною-літом 1919 р. лідери УСДП проголошували потребу консолідації сил у національно-державницькому таборі. О.Безпалко прямо сказав на останньому засіданні IV сесії УНРади 15 квітня 1919 р.: "Ми, соціал-демократи, йдемо разом зі всіма партіями"[49, с.3]. Характерно, що УСДП проголосувала за прийнятий УНРадою закон про земельну реформу[4, с.111], який не передбачав ліквідації приватної власності без відшкодування й усупільнення землі, чого, як відомо, домагалися соціал-демократи. Водночас партія висловлювала незгоду з аграрним законом Директорії від 8 січня 1919 р., що не змінював, на переконання В.Темницького, суспільні відносини на селі в соціалістичному напрямку [50, с.2].

Тим часом частина УСДП, яка ще з кінця листопада 1918 р. опинилась під польською окупаційною владою, виступала захисником галицьких українців. Відомі діячі УСДП М.Ганкевич, А.Чернецький, П.Буняк, І.Квасниця та ряд інших залишалися у Львові. Найбільшу активність проявляв Лев Ганкевич, заслугою якого, за словами А.Чернецького, було "сильне підкреслювання українства у Львові у тих важких воєнних часах"[7, с.49]. УСДП спромоглася організувати при підтримці УСДРП видання українських газет "Вперед", "Наша мета", "Наш голос", "Українська робітничка газета", "Червоний прапор". Щоправда, три останні вийшли лише один-два рази а, газета "Вперед" друкувалася нерегулярно, з дублюванням тексту латинкою. "Це божевілля з нашого боку, – писав Л.Ганкевич про видання преси УСДП в одному з листів, – якби не поміг би був нам трохи (Б.) Матюшенко"[51, с.39 зв.]. Соціал-демократична преса уважно стежила за розбудовою Української держави, причому не завжди критично оцінювала події. Так, часопис "Вперед" відзначав, що "сильні основи серед взірцевого порядку кладе УНР – З'єдинена Україна"[52, с.1]. Газета УНТП "Громадська думка" змушена була визнати, що "Вперед" до початку 1920-х рр. "становив властиво орган загальнонаціональний в

Матюшенко Борис – відомий громадсько-політичний діяч УНР, міністр здоров'я в першому уряді Директорії.

Галичині" [53, с.1]. Зрозуміло, що таке визнання свідчить про ріст впливу галицької соціал-демократії.

Великий польський наступ у травні 1919 р. перервав державотворчі процеси в краї. Щоб врятувати ситуацію на фронті, 9 червня 1919р. Є.Петрушевича було проголошено диктатором. Однак УСДП, на відміну від інших галицьких партій, виступила проти диктатури. Натомість вона делегувала своїх представників до складу соціалістичного уряду Директорії на чолі з Б.Мартосом, сформованого 9 квітня 1919 р.: В.Гемницький був міністром закордонних справ, а О.Безпалко – міністром праці [54, с.289,290]. 16-17 липня 1919 р., коли уряд ЗОУНР і 50-тисячна УГА перейшли Збруч з метою об'єднання з військами УНР, під владою Польщі опинилася вся Галичина.

Таким чином, у період розбудови ЗОУНР українська соціал-демократія, яка намагалася поєднати національну ідею з марксизмом, виступала з позицій пріоритету національного над соціалізм. Вона послідовно обстоювала соборність і незалежність української нації, але водночас мала на меті через реформування, а не революційну ліквідацію капіталізму, побудувати державу з соціалістичним ладом на парламентській основі, що відповідало принципам західноєвропейської соціал-демократії. Після січня 1919 р. УСДП була в опозиції до уряду ЗОУНР і підтримувала діяльність Директорії. В цілому партія відіграла позитивну роль у процесі національно-державного будівництва, бо спрямовувала невдоволення робітничих мас соціальною політикою УНРади в русло мирної парламентської боротьби. Це відбувалося на противагу революційним подіям у сусідніх країнах, зокрема, в Росії, Угорщині, Словаччині, де навесні 1919 р. була проголошена радянська влада.

1. Діло. – 1918. – 22 жовт.
2. Вперед. – 1918. – 27 листоп.
3. Целевич К. Перші дні листопада 1918 року. Спомин// Літопис червоної калини. – 1933. – Ч.11.
4. Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918-1923 рр. – Филадельфія, 1956.

5. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДА у Львові, ф.581, оп.І, спр.128.
6. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП)//Календар "Вперед":1920. – Львів, 1920. – С.17-34.
7. Чернецький А. Спомини з мого життя. – Лондон, 1964.
8. Koko E. Wolni z wolnymi. PPS wobec kwestii ukraińskiej w latach 1918-1925. – Gdansk, 1991.
9. Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918-1923 рр. – Т.3. – Скрантон, 1959.
10. Інформаційний куток//Дрогобицький листок. – 1918. – 12 листоп.
11. Альманах Станиславівської землі. – Т.І. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975.
12. Діло. – 1918. – 6 листоп.
13. Українська робітничка газета. – 1919. – 23 черв.
14. Наші завдання під сучасну хвилю//Червоний прапор. – 1919. – 1 трав.
15. Наш голос. – 1919. – 3 черв.
16. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. – Нью-Йорк; Филадельфія, 1960.
17. Вперед. – 1918. – 29 листоп.
18. Робітничка газета. – 1919. – 19 січ.
19. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921. – Прага, 1942. – Т.1.
20. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993.
21. Кугутяк М.В. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993.
22. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – Рим, 1989.
23. Куди нам йти?//Дрогобицький листок. – 1919. – 1 трав.
24. Новини. – 1919. – 31 берез.
25. Франція і Україна//Дрогобицький листок. – 1919. – 4 берез.
26. З України//Наша мета. – 1919. – 25 лют.
27. Koko E. Ukrainscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie

miedzywojennym (1918-1939)//Ukrainska mysl polityczna w XX wieku. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego. Z.103. – Krakow,1993.

28. Република. – 1919. – 29 берез.
29. На лівол//Вперед. – 1919. – 23 січ.
30. Дем'янчук Д. Така була дійсність в 1918-1919 роках в Галичині. (Спогади в рукописному вигляді зберігаються у відділі фондів Івано-Франківського краєзнавчого музею, датовані 25 березня 1965. – 365 с.)
31. Рівні обов'язки і рівні права//Республіканець. – 1919. – 8 лют.
32. Нові фронти//Республіканець. – 1919. – 13 берез.
33. Старухівщина//Там же. – 11 трав.
34. З'їзд відпоручників Селянсько-Робітничого Союзу в Станіславові//Республіканець. – 1919. – 22 лют.
35. Арсенич П. Діяльність Селянсько-робітничого союзу в Станіславі в 1919 р.//Арх. України. – 1968. – №2.
36. Стахів М. Назв. праця. – Т.IV. – Скрантон,1960.
37. Воля. – 1919. – 17 лип.
38. Селянсько-робітничий союз//Вперед. – 1919. – 15 лют.
39. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – (Б.м.),1922. – Т.IV.
40. Звіт з Партійної Конференції Української Соціал-Демократичної Партії Зах. Обл. УНР, яка відбулася дня 28 і 29 марта 1919 р. в Станіславові. – Дрогобич,1919.
41. Республіканець. – 1919. – 6 квіт.
42. Там само. – 3 квіт.
43. Република. – 1919. – 3 квіт.
44. Там само. – 5 квіт.
45. Із діяльності Селянсько-Робітничого Союзу//Республіканець. – 1919. – 13 квіт.
46. Чернецький А. До історії українського професіонального руху//Календар "Впереду":1920. – Львів,1920. – С.35-43.
47. З Дрогобиччини//Дрогобицький листок. – 1919. – 1 трав.
48. Потреба об'єднання//Там же. – 7 трав.
49. Република. – 1919. – 17 квіт.
50. Там само. – 7 квіт.
51. ЦДІА у Львові, ф.360, оп.І, спр.496.

52. Нове життя//Вперед. – 1919. – 16 січ.
53. УСДП на розпутті//Громадська думка. – 1920. – 12 лип.
54. Винниченко В. Відродження нації. – Част.ІІІ. – К.; Відень,1920.

The article deals with the policy of USDP, its strengthening influence on the masses at the time of proclaiming and emerging West Ukrainian peoples Republic. The policy was actively involved in the national-state building and was consistently all for an independent sovereign state to be set up on socialist principles that went along with the reformist nonviolent west European social democracy.

М.Ф. Москалюк

УКРАЇНСЬКИЙ ХРИСТІЯНСЬКО-СУСПІЛЬНИЙ РУХ ГАЛИЧНИНИ В ПЕРІОД ЗУНР

Перша світова війна, вкрай загостривши політичні та соціально-економічні проблеми воюючих країн, викликала значне піднесення національно-визвольного руху. Закономірним результатом війни став розпад імперій. Українські землі, розділені Росією та Австро-Угорщиною, відчули на собі "віяння нових часів". Проголошення Української Народної Республіки в Києві, зумовлене революційними подіями на Наддніпрянщині, стимулювало активність галицьких українців. 25 березня 1918 р. Українська парламентарна репрезентація (УПР) на чолі з Є.Петрушевичем скликала у Львові з'їзд представників усіх українських політичних партій, з метою об'єднання національного табору і утворення "українського державного органу в Австрії"[1].

За таких обставин відновила свою діяльність, призупинену з початком війни, Християнсько-суспільна партія (ХСП). Український християнсько-суспільний рух (ХСР) репрезентувала Клерикально-консервативна партія, очолювана О.Барвінським, що виникла 29 червня 1911 р. у Львові. Цей політичний та громадсько-релігійний рух оформився наприкінці ХІХ ст. і виступав за проведення суспільно-господарських реформ у дусі папських соціальних